

Hvad er problemet?

Anmeldelse af John Aasted Halse: "Fuck dig!" – Om børns og unges sprog over for hinanden og de voksne. Dansk Pædagogisk Forum, 2006.

Voksne har til alle tider udtrykt deres voksen-identitet gennem, somme tider højroset, bekymring over børns og unges sprogbrug. Det er altid kun gået ned ad bakke, og verden har altid været af lave, hvis man skal tro de sprogbekymrede voksne. De seneste år har den offentlige debat dog taget en lidt anden drejning end tidligere, idet det ikke blot er børns og unges "fattige" og "sjuskede" sprog, der frembydes bekymring for, men også deres "grove sprog". Der udtrykkes ængstelse over, at børn bruger ord som "fuck", "bøsse" og "møgluder", og der efterspørges måder at dæmme op for den oplevede voldsomme sprogbrug. Den øgede fokus på stødende og krænkende sprogbrug har dog ikke kvalificeret debatten synderligt, og der er tydeligvis blandt lærere, pædagoger og forældre et stort og udækket behov for viden om "problemet". John Aasted Halses bog "Fuck dig! - om børns og unges sprog overfor hinanden og de voksne" er et af tidens velmenende forsøg på anvisninger til takling af det oplevede problem. Halse kalder selv bogen et arbejdshefte (s. 7). Det er 53 sider langt, inddelt i fem kapitler, foruden et forord og et efterskrift.

Forsiden af Halses bog forestiller ansigtet af et barn (sikkert en dreng, men det kunne også være en pige), der med rynket næse, åben mund og øjnene rettet mod betragteren ser ud til at sige noget. Bogens titel ovenfor, "FUCK DIG!", med store bogstaver i anførselstegn og fulgt af et udråbstegn, peger på, at det er disse lidet indbydende ord, der kommer fra barnets mund. Sådanne ord sagt af et vredt barn må fremkalde en eller anden form for reaktion hos de fleste. Overraskelse, bestyrtelse eller måske nysgerrighed. Ordene, i kombination med billedet, virker voldsomme, og de færreste ville bryde sig om at være den intenderede modtager. Forsidens barneansigt pryder også indledningen til hvert af bogens fem kapitler, i hvert enkelt tilfælde medfølgende nye ord: "fuck dig – din møgluder", "skal du have slikket pik?", "lede spasser lortemor", "Lone er sgu da en stor luder" og "din bøsserøv". Da jeg havde læst heftet igennem, havde jeg nået at opbygge en temmelig gedigen medlidenhed med det stakkels barn, der med sit ansigtsudtryk og ordene helt tydeligt forsøgte at fortælle mig noget. Jeg kunne bare ikke finde ud af, hvad det var – "jamen, hvad er dog problemet, lille ven?". Billedet og de løsrevne ytringer rejste flere spørgsmål end de besvarede. Og desværre gav teksten i de tilknyttede kapitler mig ikke megen hjælp til at få dem besvaret.

Barnet på billederne i Halses bog illustrerer meget godt den i debatten generelle mangel på sproglig kontekst som en ytring som f.eks. "fuck dig" forekommer i. Hvis et barn med vredt ansigt og øjnene fast rettet mod en voksen siger "fuck dig", er der naturligvis en grund til det. Forud for ytringen er der blevet sagt noget andet, både af barnet og af den voksne. Det er dette forudgående, jeg vil vide hvad er. "Fuck dig" kan *kun* være en reaktion på noget forudgående. Og så længe vi ikke undersøger den konkrete samtalekontekst, bliver vi hverken klogere på *hvorfor* barnet siger "fuck dig" eller på *hvad* "fuck dig" betyder. Desværre tilvejebringes der yderst sjældent en sådan kontekst, og det gør der heller ikke i Halses bog. Til Halses eksempler følger ingen som helst sproglig kontekst, idet de alene baserer sig på det man kan kalde anekdotisk viden, altså viden om sprogbrug, man har fra anden hånd, fra hvad andre har fortalt. Sprogforskere der beskæftiger sig med talesprog, ved at en sådan fremgangsmåde er højst tvivlsom – man behøver optagelser, udskrifter og frem for alt kontekst.

På baggrund af samtaler og interview (jeg savner almindelige basisfacts som hvor, hvornår, med hvem og hvor mange samtaler bogen bygger på) har Halse identificeret et problem som han kalder "frisproget" (s. 9), det "voldsomme sprog" (s. 9) og "det grove sprog" (s. 13) – hele tiden i bestemt form, hvilket understreger den problematiske selvfølghed som "problemet" behandles med.

Halse indleder kapitel 1 med de sympatiske ord:

Nogle børn, bestemt ikke alle, har et åbenlyst groft og krænkende sprog over for andre, jævnaldrende såvel som voksne. Problemet skal ikke gøres større end det reelt er, men man må på den anden side behandle det med alvor og ikke blot afvise det med en tilbagelænet holdning om, at "*sådan har det altid været*" (s. 9).

Jeg er i princippet helt enig med Halse heri. Hvem kunne være uenig? Det helt overordnede problem er blot, at Halses bog ikke gør os spor klogere på hvad "groft og krænkende sprog", altså "problemet", egentlig er – hvad er dets natur, og hvad er omfanget af det? Halse giver os mange udredninger af, hvad der kan ske, hvis "problemet" ikke tages alvorligt; f.eks.

Et barn som gentagne gange og over tid bliver kaldt for eksempel "møgso", "luder" eller "bøsserøv", får dybest set sin rolle i gruppen undergravet. Dets selvværd forsvinder måske til sidst. Barnet tør ingenting og møder derfor ikke børnehavens eller skolens udfordringer positivt. Trækker sig måske tilbage med en grundlæggende negativ livsindstilling. Nogle børn påtager sig en slags martyrolle, ofte præget af angst. I enkelte tilfælde vil sådan et barn overleve ved selv at blive aggressiv og bruge voldsomme ord overfor de mindre børn (s. 12).

Det er jo nogle forfærdelige konsekvenser ord som "møgso" og "luder" åbenbart kan have, og derfor bruges der også en del plads på anvisninger til, hvad voksne kan gøre, når de støder på sådanne ord – det bruges kapitel 2, 3 og 4 til – med fine opfordringer til at give børn opmærksomhed, at vejlede dem, opdrage dem, læse eventyr med dem, markere grænser og spilleregler, styrke dialog, forældresamarbejde osv. Det hele lyder fornuftigt, men jeg er stadig ikke blevet klogere på "frisproget". Symptomatisk for bogen, som for debatten i øvrigt, afdækkes "problemet" aldrig ordentligt. Der gøres intet systematisk forsøg på at *forstå* det der opleves som et problem. I titlen på kapitel 1 stilles spørgsmålet "Et nyt sprog?", men desværre svarer Halse ikke på dette spørgsmål i kapitlet. Man må gennem de første fire kapitler – med anvisninger til løsninger på det oplevede problem – før Halse indleder et afsnit med overskriften "Problemet omfang" (s. 39). Ni linjer, som heller ikke gør os meget klogere, bruges herpå. Jeg er med på, at der blandt nogle lærere, pædagoger og forældre er et oplevet problem mht. børns og unges sprog. Det skal tages alvorligt. Derfor efterlyser jeg en saglig afdækning og analyse af reel sprogbrug med henblik på at opnå forståelse og forklaring.

Halses bog tilbyder den bekymrede en (for det meste sympatisk) blanding af snusfornuft, fornemmelser og fordomme, men desværre også dyb uvidenhed om sprog og sprogbrug. Et af de større problemer i den henseende er, at Halse ikke skelner mellem bandeord og skældsord. Bandeord og skældsord udfylder helt forskellige funktioner. Som Halse også selv skriver bander alle aldersgrupper (en undersøgelse har vist, at unge som gamle bander næsten lige meget), fordi bandeord er nyttige til at udtrykke f.eks. ærgrelse ("av for satan"), overraskelse ("det var satans"), eller til at understrege noget ("den er satans flot"). "Fuck" er blevet et udbredt og frekvent bandeord i dansk, og kan bruges i de nævnte sammenhænge. Det kan man have sine meninger om, men der er ingen som helst grund til at tro, at børn, unge eller voksne bander mere eller grimmere af den grund. Skældsord, derimod, er noget helt andet end bandeord. Og her tror jeg, vi kan kvalificere vores forståelse af "det voldsomme sprog", hvis vi sætter os ordentligt ind i skældsordenes funktioner og udviklinger. Jeg vil kort understrege to pointer, som jeg mener er vigtige i forbindelse med skældsord:

1) Meningen med et skældsord er, at det skal fremvirke en reaktion hos modtageren. Når et skældsord er blevet sagt tilstrækkeligt mange gange, har det ikke længere et skældsords effekt. Derfor vil det altid dreje sig om at finde på et nyt og bedre virkende ord. Vi brugte mange skældsord, da jeg var barn for

cirka 30 år siden. Jeg husker tydeligt, hvordan min bror og jeg forsøgte at overgå hinanden i det værste, vi overhovedet kunne finde på – mest almindeligt var "spasser", "kræftidiot" og "evnesvag". Men vi kunne også finde på at sige "møgunge" og "lort". Vi vidste selvfølgelig godt, at vi ikke måtte bruge sådanne udtryk om hinanden. Det ved børn og unge uden tvivl også i dag – det er jo det forbudte, der er meningen med skældsordene. "Spasser" provokerer måske ikke særligt mange længere. Det gør til gengæld "luder". Med ordet "luder" har de unge virkelig ramt plet. Det *virker* – de voksne bliver simpelthen skidesure, når de hører det. Skældsordet "luder" vil have denne provokerende effekt så længe de voksne farer op, men jeg er helt sikker på, at det ikke vil vare ved. Om 30 år er det nogle andre skældsord, der vil florere. I mine undersøgelser af unges sprog er ordet "luder" ikke særlig udbredt i faktiske samtaler. Det bruges meget sjældent. Til gengæld er der en stærk bevidsthed om ordet – alle har holdninger til brugen af det, både som skældsord og som stilistisk træk i hip-hop-tekster. Når "luder" forekommer i mine data, betyder det aldrig 'prostitueret' – ligesom "fuck" ikke betyder 'at hore', og "pokker" ikke betyder 'kopper og udslæt'. Derfor giver Halses opfordring til at de voksne foretager "sproglig arkæologi" (s. 11) heller ikke megen mening. Ord *har* aldrig *en* og en *oprindelig* betydning. Hvis vi vil vide mere om skældsordene, skal vi snarere interessere os for i hvilke sammenhænge og med hvilke funktioner ordene bruges.

2) Man har i disse år utrolig megen fokus på mobning – både på arbejdspladsen blandt voksne og blandt børn og unge i institutioner. Man har i dag et helt andet syn på den daglige og ofte stille udelukkelse af andre fra fællesskabet, end man havde tidligere. Man vil simpelthen ikke tolerere drillerier og mobning – hvis det forekommer, skal det for en dag og stoppes. Det er min opfattelse, at man med denne øgede fokus på sociale relationer børn og unge indbyrdes, er blevet mere opmærksomme på brugen af skældsord. Man har fået "øre" på dem. Det er godt, at man vil skride ind over for mobning. Det kan de færreste være uenige i. Men mobning er naturligvis ikke et isoleret sprogbrugsproblem. Man stikker sig selv blår i øjnene, hvis man – som der er tendens til i Halses bog – isolerer mobning til at være et sprogbrugsproblem. Børn har altid kaldt hinanden for grimme ting, og de holder op med alderen. Jeg køber ikke, at de gør det mere end tidligere – man opdager det blot i sammenhæng med den øgede fokus på mobning.

Og i virkeligheden var det nok det, Halse burde have skrevet en bog om – altså om sociale relationer og mobning – for det er jeg sikker på, han ved noget om. Bogen der gør os klogere på "det voldsomme sprog", har vi stadig til gode.

Pia Quist, ph.d.
Nordisk Forskningsinstitut
Københavns Universitet